

המכון לאסטרטגיה ציונית
THE INSTITUTE FOR ZIONIST STRATEGIES

דורש עיגון

נייר עמדה מאת דובי הלמן ועדי ארבל
המכון לאסטרטגיה ציונית

תמוז תשס"ט / יולי 2009

המכון לאסטרטגיה ציונית THE INSTITUTE FOR ZIONIST STRATEGIES

המכון לאסטרטגיה ציונית הוא גוף עצמאי הפועל למען שמירת צביונה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל על פי עקרונות מגילת העצמאות.

המכון פועל לשמירת זכויות האדם במדינת ישראל ברוח עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל.

המכון פועל למען הידוק הקשר בין יהודי התפוצות למדינת ישראל על פי ערכי הציונות.

המכון עוסק בעריכת מחקרים, כתיבת תוכניות והגשתן, הדרכת מנהיגים צעירים, ייזום כינוסים, סמינרים, סיורים ופעילויות אחרות למען חיזוקה של מדינת ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי.

The Institute for Zionist Strategies is an independent non-partisan organization dedicated to the preservation of the Jewish and democratic character of the state of Israel, according to the principles of Israel's Declaration of Independence.

The Institute strives to promote human rights within Israel in the spirit of the principles of freedom, justice, integrity, and peace as prescribed by the Jewish Heritage.

The Institute strives to fortify the bond between the Jews in the Diaspora and the state of Israel, according to the values of Zionism.

The Institute engages in research, formulation and advancement of programs, training of young leadership, organization of policy conferences, seminars, and field study missions, and in other activities to strengthen the State of Israel as the National Homeland of the Jewish People.

שדרות לוי אשכול 14, קומה 11 ת.ד. 18157 ירושלים 91181
Levi Eshkol 14, 11th Floor, P.O.B. 18157 Jerusalem 91181
Tel. +972 2 581 7196; Fax.+972 2 532 2422
info@izs.org.il; www.izs.org.il

**העמדות המובעות במסמך זה הינן של המחברים
ואינן מייצגות בהכרח את עמדת המכון**

אודות המחברים:

דובי הלמן, בן 73, ראש צוות הקרקעות במכון לאסטרטגיה ציונית, מגדיר את עצמו כציוני סוציאליסטי, נולד להורים שייסדו את קיבוץ גבת בעמק יזרעאל, והנו חבר בקיבוץ יטבתה שבערבה הדרומית. בין השנים שבהם עבד כחקלאי בקיבוץ, היה מדריך בתנועת נוער, מלא תפקידי פיקוד בכירים במערך הצנחנים, תפקידי ניהול עסקי בקיבוץ, ראש מועצה אזורית, ומזכיר התנועה הקיבוצית. מהכרתו כי השגת מדינה יהודית תלויה ברצונם ויכולתם של היהודים לשבת לדורות על אדמתם בארץ מולדתם, עוסק כל השנים בשאלות ההתיישבות היהודית בארץ ישראל.

עדי ארבל, בן 30, יליד חולון ותושב גבעת שמואל, חוקר במכון לאסטרטגיה ציונית. בן להורים שעלו לארץ מלוב ואירן הנאמנים למסורת היהודית. התחנך על ברכי הציונות הדתית בדרכו לשירות כמתכנת וקצין ביחידת מחשבים של חיל המודיעין. בעל תואר ראשון בכלכלה, גיאוגרפיה ופסיכולוגיה. ובוגר לימודי התכנית לניהול סכסוכים באוניברסיטת בר-אילן. בעל טור שבועי במוסף היומן של 'מקור ראשון'. פעילויות התנדבויות במסגרת ארגונים שונים דוגמת 'שבות עם', 'תא כתום', 'זק"א', 'אם תרצו' ו-WUJS, הביאו אותו לעזוב את ההייטק במטרה לסייע בהכנת תוכניות לחיזוק אופיה של מדינת ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי.

"כוח הזכות" - מבוא

"בארץ-ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית... מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהאחז במולדתם העתיקה... בשנת תרנ"ז (1897) נתכנס הקונגרס הציוני... והכריז על זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו.

זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ-ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי...

...ב-29 בנובמבר 1947 קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המחייבת הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל... הכרה זו של האומות המאוחדות בזכות העם היהודי להקים את מדינתו אינה ניתנת להפקעה.

זו זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית..."

(מתוך : מגילת העצמאות, התש"ח-1948)

"בזכות כוח הזכות" - רקע

מדינת ישראל הוקמה כמדינה יהודית בארץ ישראל, מכוח הקשר ההיסטורי בין עם ישראל לארצו ותוך הכרה והסכמה של אומות העולם. במגילת ההכרזה של מדינת ישראל הלא היא מגילת העצמאות, הוגדרה על ידי חברי מועצת העם¹ המדינה החדשה כביתו הלאומי² של העם היהודי והונחו בה היסודות להיותה מדינה יהודית שמשטרה הוא דמוקרטי.³ במשך שישים שנותיה של המדינה, שוררת בקרב הציבור הציוני הסכמה רחבה סביב הגדרה זו.⁴

במעמד ההכרזה על הקמת המדינה היהודית וכחלק ממגילת העצמאות נקבע כי על האספה המכוננת הנבחרת לכוון חוקה בתוך חצי שנה מיום הקמת המדינה. בשל מלחמות הקיום שנכפו על מדינת ישראל מיום היוולדה ובעטיין של מחלוקות פוליטיות, היא נותרה עד היום ללא חוקה רשמית. לאור זאת, מעולם לא הוגדרה במפורט המשמעות החוקתית של מדינת ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי, ומשמעות זו נגזרה מהעקרונות המופשטים שהובאו במגילת העצמאות.

בעבר, לא נדרשה המדינה לשאלת משמעות היותה ביתו הלאומי של העם היהודי, משום שמשמעות זו הייתה ברורה מאליה לציבור ולרשויות, בכללן הרשות השופטת. עקרון זה בא לידי ביטוי החל מבחירת שמה של המדינה וכלה במגוון חוקים מובנים מאליהם כגון: חוק הדגל, הסמל וההמנון, התש"ט-1949; חוק יום העצמאות, התש"ט-1949; חוק השבות, התש"י-1950 (מעניק לכל יהודי את הזכות לעלות ארצה); חוק שעות העבודה והמנוחה, התש"א-1951, (מעניק מעמד מיוחד לשבת ולחגי ישראל); חוקים הממסדים את שיתוף הפעולה בין מדינת ישראל למוסדות הלאומיים של העם היהודי, ועוד. כמו כן, יזמה מדינת ישראל תוכניות והשקיעה משאבים לטובת העם היהודי בתפוצות ובכלל: עידוד העלייה לארץ ישראל, תכנית המצפים ("ייהוד הגליל"), העלאת יהודי אתיופיה, הנצחת השואה ועוד.

¹ על "ההכרזה על הקמת מדינת ישראל", היא מגילת העצמאות, חתמו חברי מועצת העם, שהיו נציגים של כלל הציבור היהודי דאז, כולל נציגי הקומוניסטים והחרדים.

² מקובל להניח כי המושג בית לאומי הוא במצב הציוני שהוגדר בקונגרס הציוני הראשון בבאזל, תרנ"ז-1897: מטרת הציונות היא "להקים בית לאומי עבור העם היהודי בארץ-ישראל, שיהיה מובטח על בסיס משפט העמים..." (להרחבה ר' http://www.knesset.gov.il/lexicon/heb/herzl_ben.htm). החולקים על האפשרות לתרגם את המונח המקורי מגרמנית מציעים כי מקור המושג 'בית לאומי' הינו בהצהרת בלפור (1917). לדיון מרתק זה אין השלכה על ענייננו.

³ במגילת העצמאות לא מוזכר המושג דמוקרטיה, אך מובאים עקרונות שלטון דמוקרטיים דוגמת: "מדינת ישראל... תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות";

⁴ מגילת העצמאות זכתה לעדנה מחודשת גם בשנת ה-60 למדינה בזכות יוזמתה של קבוצת המנהיגות הצעירה של המכון לאסטרטגיה ציונית, להחתים מחדש את כלל הח"כים היהודים על המגילה. 90 ח"כים חתמו בשנית על המגילה.

מגמת היפוך היוצרות

בשנים האחרונות חלה מגמה של היפוך היוצרות, המכרסמת במעמדה של מדינת ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי. מדינת ישראל, שהוקמה כמדינת היהודים וכבעלת משטר דמוקרטי, הופכת להיות מדינה דמוקרטית-ליברלית בעלת מאפיינים יהודיים, כל עוד אלה אינם סותרים את עקרון השוויון המוחלט. על פי התפיסה הליברלית הקיצונית המקדשת את ערך השוויון המוחלט כערך עליון ובלעדי, הביטוי החוקי המעשי⁵ היחיד לאי שוויון בין יהודים לערבים במדינת ישראל הינו באותו "מפתח מיוחד לכניסה לבית הניתן לבני העם היהודי"⁶, דהיינו, חוק השבות, התשי"א-1950: "...אך משמצוי אדם בבית כאזרח כדין, הוא נהנה מזכויות שוות כמו כל בני הבית האחרים" – משמע, בתוך מדינת ישראל יש לנהוג בשוויון מוחלט בין יהודים לערבים בכל עניין,⁷ הן כיחידים והן כקבוצה.

פרשנות ליברלית קיצונית זו, אינה מאומצת בדמוקרטיה מערביות אחרות, אף לא כאלה המעלות על נס ערכים נוספים של דמוקרטיה כגון חירות, שלטון הרוב, ערכי לאומיות בנוסף לערך השוויון. את תפיסת ערך השוויון כערך בלעדי ניתן למצוא רק בתיאוריה המרקסיסטית הטהורה ובקרב ליברלים קיצוניים במדינת ישראל. פרשנות זו מעוותת את כוונתם של האבות המייסדים של מדינת ישראל. על פי הגדרה זו של עקרון השוויון כערך עליון ובלעדי, כל אותם חוקים המעצבים את אופיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית, פרט לחוק השבות, נוגדים את עקרון השוויון המוחלט והעיוור ולכן סופם להתבטל.

⁵ בניגוד לביטויים סמליים כגון ההמנון, שגם לגביו נשמעים קולות המערערים על ההכרה בו כמייצג את כל אזרחי המדינה.

⁶ ר' דבריו של נשיא בית המשפט העליון לשעבר, השופט אהרון ברק בפסק דין בג"ץ 6698/95, עאדל קעדאן ואח' נ' מנהל מקרקעי ישראל. פ"ד נד (1).

⁷ השופט (בדימוס) אורי שטרזמן חולק על גישתו של ברק: בג"צ, המכיר בהעדפת היהודים בחוק השבות, מנמק זאת בתחולת ההעדפה של היהודים בהיותם מחוץ לגבולות המדינה (כי שם אין חובת שוויון) ואילו מעת כניסתם לישראל חלה עליהם, כעל כל אזרחי ישראל, לרבות הערבים, חובת השוויון. הנמקה זו, בטעות יסודה, שהרי המפתח לכניסת היהודים לישראל נמצא בתוך המדינה, בחוק השבות. לכן, ההמשך שיתחייב מפסיקת בג"צ הוא השוויון בנגישות למפתח. כלומר, מתן נגישות לפתיחת שערי הכניסה למדינה גם לערבים המעוניינים לקיים את זכות השיבה.

“לפיכך נתכנסנו” - האתגר

לא עבר זמן רב, עד שאת הדרישה למימושו של עיקרון השיוויון על פי פרשנות ליברלית זו, אימצו ככלי ניגוח במדינת ישראל, אלה שאינם רואים את מדינת ישראל כמדינה יהודית. בשנת 2006 פרסם הוועד הארצי של רשויות המועצות הערביות בישראל, את החזון העתידי לערבים הפלסטינים בישראל.⁸ חזון זה הוא קריאת תגר על מגילת העצמאות. במסמך החזון של אזרחי ישראל הערבים, אין ולו נקודת השקה אחת עם מגילת בה הוכרזה של מדינת ישראל.⁹ זהו מסמך לעומת¹⁰ במלוא מובנו של מושג זה, המשתמש בשיח של “שותפות מלאה ושוויונית... כאבן פינה בבניית חברה שוויונית וצודקת”.

אין כאן שאלה של צדק, אלא קביעה פשוטה וברורה שבין מדינת ישראל כמדינת העם היהודי, לבין החזון של אזרחי ישראל הערבים, אין מאומה במשותף. הערבים, לפי נוסח החזון שלהם, הם אזרחים במדינת ישראל בלא שיש להם נאמנות למדינה או הכרה בחזונה. ההפך הוא הנכון, הם דוגלים בחזון סותר, חזון של מדינה אחרת לגמרי.

מנגד, חלקים ניכרים מן הציבור היהודי בישראל ובעולם חיים מזה עשרות שנים, החל בשנים שלפני הקמת המדינה ועד היום, בתקווה כי ניתן יהיה להשיג את הסכמת הערבים הפלסטינים לקיומה של מדינה יהודית בארץ ישראל. אלא שהסכמה זו תבוא, אם בכלל, רק לאחר שהערבים יוותרו על הרעיון שניתן לקחת מהיהודים את זכותם למדינה ריבונית משלהם.

לדעתנו, הסכנה הקיומית לקיומה למדינת ישראל אינה טמונה ברצון של הערבים לבטל אותה, אלא באשליה של היהודים שההתנגדות של הערבים לקיומה שולית וזמנית, וכי היותם רוב במדינה וכוחם הכלכלי, החברתי והצבאי יספקו את הבטחת קיומה. אשליה זו, המלווה בעייפות וברצון עז לסיום מלחמות הקיום, מולידה בחוגים צרים של אליטות מסוימות בחברה הישראלית את הנכונות לקבלת התביעה הערבית להחליף את מדינת ישראל במדינה אחרת, פחות יהודית, או שאינה יהודית כלל.

אשליה נוספת המושרשת בקרב חלקים בציבור היהודי נובעת מהתפיסה כי התנגדות אזרחי ישראל הערבים למדינה יהודית נובעת מתחושת אפליה שהם חווים. תפיסה זו חוטאת לאמת ונגועה בפטרנליזם. מנהיגי הציבור הערבי במדינת ישראל מצהירים במפורש שהמניע לעמדתם ולהכרזתם הוא לאומי ואינו תוצאה של אפליה. תחושת האפליה בקרב אזרחי ישראל הערבים שרירה ועומדת בפני עצמה. עם זאת, טיעון האפליה, אשר משמש בפורומים פנימיים ובינלאומיים, ככלי פוליטי להשגת חיי רווחה וככלי ניגוח במדינה היהודית, אינו מהווה מטרת על.

⁸ החזון העתידי לערבים הפלסטינים בישראל, הוועד הארצי לראשי הרשויות הערביות, 2006: www.knesset.gov.il/committees/heb/material/data/H26-12-2006_10-30-37_heb.pdf

⁹ הטענה המובאת במסמך החזון כי “ישראל היא תולדה של פעולה קולוניאליסטית אותה יזמו האליטות היהודיות-ציוניות באירופה ובמערב” אינה מכירה בזכותו ההיסטורית של העם היהודי על ארץ ישראל כמפורט במגילת העצמאות.
¹⁰ מתוך מסמך החזון: “הגדרתה של המדינה כמדינה יהודית והשימוש שנעשה בדמוקרטיה לשירות יהדותה מדיר את רגלינו משורותיה ומציב אותנו בעימות עם טבעה ומהותה של המדינה בה אנו חיים. על כן אנו דורשים משטר של דמוקרטיה הסדרית שיאפשר לנו... להבטיח את זכויותינו הלאומיות, ההיסטוריות והאזרחיות, האינדיבידואליות והקולקטיביות.”, וכן: “ במרכזו של השוויון הלאומי-קולקטיבי הרצוי לערבים הפלסטינים, אנו מעמידים עקרון יסודי, הלא הוא שותפותם המלאה והאמיתית, ובאופן שוויוני, כיחידים וכקבוצה, בכל המשאבים הציבוריים במדינה: הפוליטיים, החומריים והסימבוליים.”

למרות זאת, אותם היהודים המבקשים להאמין כי סילוק כל שרידי האפליה הינה תנאי הכרחי ומספיק להפגנת נאמנות למדינה היהודית מצד אזרחי ישראל הערבים, מזלזלים ומבטלים את טענות המנהיגים הערבים בדבר גישתם כלפי המדינה היהודית.

במצב זה נוצר צורך דחוף לחזור ולהבהיר לעצמנו, מהו חזונה של מדינת ישראל כמדינת היהודים. ההכרזה מחדש כי העם היהודי לא יוותר עוד לעולם על זכותו למדינה ריבונית משלו, תוך הבהרה לערבים הפלסטינים בישראל כי חיים משותפים תקינים במדינת ישראל יתקיימו רק על בסיס ההכרה במדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי - יש בהם כדי למנוע את הרפיון שפשה בנו.

לעניין זה יש גם השלכות על הגדרת העיקר והטפל בסכסוך בינינו לבין הערבים. הנחת המוצא של מרבית העוסקים בתחום היא כי שני הצדדים בסכסוך הם מדינת ישראל וערביי ישי"ע, ואילו טענת מחברי מאמר זה, היא שהאיום העיקרי על קיומה של המדינה היהודית, נובע מתהליכים פנימיים בתוך מדינת ישראל.¹¹ פתרון הסכסוך עם הפלסטינים בדרך של הקמת מדינה פלסטינית¹², ואף הכרה פלסטינית במדינת ישראל כמדינה יהודית, לא יביאו את אזרחי ישראל הערבים לקבל את הדין ולהסתלק מתביעותיהם לזכויות לאומיות במדינת ישראל.¹³

מאז החתימה על מגילת העצמאות, ולמרות הערפול הקיים בחלקים ממנה, לא נוסח החזון היהודי הציוני כדבעי. לכן, יש לשוב ולהתאחד סביב הכרזה זו ולחדדה, בכדי לעצב מחדש בצורה חד-משמעית ונהירה את החזון הציוני של מדינה יהודית בארץ-ישראל.

¹¹ באופן אירוני, זוהי גם הטענה המשתמעת ממסמך החזון הערבי.

¹² על אף שגם מתווים של פתרון הכולל הקמה של מדינה כזו לא התקבל עד כה על ידי אף מנהיג פלסטיני.

¹³ ר' החלטת 'ועדת המעקב העליונה של הציבור הערבי בישראל' לקראת ועידת אנאפוליס ששללה את האפשרות כי ראשי

הרשות הפלסטינית יכירו במדינה ישראלית כמדינה יהודית אפילו תמורת הכרה במדינה פלסטינית:

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3472417,00.html>

"אנו קוראים" - נוסח ההכרזה

מדינת ישראל הוקמה על ידי התנועה הציונית, באישור מפורש של חבר הלאומים ועל פי הצ'רטר של האומות המאוחדות, כביתו הלאומי של העם היהודי כולו. מדינת ישראל היא מדינת לאום אחד, מדינתו של העם היהודי. האזרחות במדינת ישראל כוללת את ההכרה¹⁴ בכך שהיא מדינתו של העם היהודי, למרות הימצאותם של אזרחים נוספים שאינם יהודים. במדינת ישראל לא ייתכנו זכויות לאומיות למי שאינם יהודים.

קרקעות מדינת ישראל, מדינת העם היהודי, שייכות לעם היהודי ומוחזקות בנאמנות עבורו על ידי המדינה. היבט זה, שלא הוגדר בבהירות במגילת העצמאות, צריך להיכלל בחוקת המדינה, אם וכאשר זו תאושר על ידי כנסת ישראל. מדינת ישראל תנהל את מדיניות הקצאת הקרקעות כך, שזכויותיהם הפרטיות והקבוצתיות של כלל אזרחיה למקרקעין לא תפגענה, בהתאם גם לעקרון זה.

מדינת ישראל, כמדינה דמוקרטית, מחויבת להעניק לכלל אזרחיה את מלוא זכויותיהם האזרחיות, ומנגד מחויבת לתבוע מהם את מלוא חובותיהם האזרחיות. בזכויות אזרחיות אלה נכללים גם חופש התרבות והדת. עם זאת, למדינת ישראל, כמדינת היהודים, ישנה אפשרות להעניק זכויות יתר והטבות לכלל יהודי העולם, במידת הצורך. עובדה זו אינה פוגעת בעקרון השוויון, משום שכמו במדינות לאום אחרות, בכל האמור לזכויות יסוד מדינת ישראל מחויבת לשמירה על זכויות הפרט של כלל אזרחיה, כאשר עיקרון השוויון מקבל ביטוי בהתאם לזכויות הלאום היהודי, אך לא מעליהן.

יחד עם זאת, הזכות לשוויון, על אף חשיבותה הרבה, אינה זכות עליונה אקסקלוסיבית וודאית שלא מוחלטת. ישנם ערכים חשובים, מתחרים, הכלולים במושג של זכויות אדם, המכובדות בדרך כלל במדינות בעלות משטר דמוקרטי. מוסדות ומדינות נדרשות לאזן בין הערכים השונים. לפיכך, ישנן סיבות כבדות משקל שבגללן ניתן והכרחי להגביל את זכות השוויון ככל זכות אחרת.¹⁵ ישנם מקרים שזכות השוויון תיסוג לא רק בפני זכויות אחרות, אלא גם בפני אינטרסים חשובים אחרים.¹⁶

¹⁴ אין הכרח כי הכרה זו תלווה בפעולה ממשית דוגמת חתימה על הצהרת נאמנות. הכרה יכולה להיות גם הפנמה והבנה מצד כלל אזרחי המדינה בהיותה של מדינת ישראל כבית הלאומי של העם היהודי.

¹⁵ ר' דבריו של השופט אור על עקרון השוויון והגשמתו, בג"צ 528/88 אליעזר אביטן נ' מנהל מקרקעי ישראל: "...יחס של שוויון אינו מוביל תמיד לתוצאה צודקת, ולעתים יש לנהוג בחוסר שוויון כדי להשיג צדק, הכל בהתאם למטרה אליה אנו שואפים להגיע הצדק שבתוצאה הוא הקובע ולא קדושת העיקרון של השוויון, שבא רק לשרת את מטרת הצדק".

¹⁶ דוגמאות לאינטרסים כאלה במדינת ישראל הם חוק השבות, תש"י-1950, הפליה מתקנת במוסדות אקדמאים, חוקי מס הכנסה וכד', כמפורט במאמרם של יואל גולובנסקי ואריאל גלבע, האמור להראות אור בגיליון 35 של כתב העת 'תכלת', 2009, "מדינת ישראל נגד הרצל".

אחריות גומלין: המדינה והעם למדינה

הגדרתה של מדינת ישראל כמדינת הלאום היהודי, מדינתו האחת והיחידה של העם היהודי, היא הגדרה נורמטיבית ומקובלת בין מדינות העולם,¹⁷ הגדרה אתית וטהורה, החיה בשלום עם כל הגדרה מקובלת של דמוקרטיה,¹⁸ ואין בה כדי לפגוע בזכויות של אזרחיה. יותר מכך, ניתן לראות בהקמתה מעשה של הפליה מתקנת, לעם אשר לא הורשה לממש את שאיפותיו הלאומיות במשך אלפיים שנה, לא בארצו, ולא באף מקום אחר.

מדינת ישראל היא מדינת לאום דמוקרטית כמו כל מדינת לאום דמוקרטית אחרת, אבל היא שונה ומיוחדת מהן בכך שהיא מיועדת לממש את זכות ההגדרה העצמית של כל העם היהודי, אף כי רובו עדיין אינו מכונס בארצו. ייחוד זה קובע אחריות גומלין של המדינה לעם ושל העם למדינה, הבאה לידי ביטוי בחוקים המממשים בפועל את זהותה היהודית המיוחדת של המדינה.

אין בכך הפליית האזרחים, בני המיעוטים האחרים, לרעה כי השוויון מתקיים ברמה הלאומית: היהודים אינם דורשים (ואינם מקבלים) זכות הגדרה עצמית לאומית בשום מדינה דמוקרטית אחרת, אף כי יש להם במדינות אלה זכויות אזרח פרטיות מלאות. בפני לא יהודים הרוצים להתאזרח במדינת ישראל פתוחה דרך ההתאזרחות הנהוגה בכל מדינות הלאום הדמוקרטיות בכפוף לתקנות המגוננות על האינטרס הלאומי של המדינה.

מנגד, טשטוש ייחודה הלאומי של מדינת ישראל, והטענה כאילו ניתן לקיים אותה כמדינה של שני לאומים, או מדינת לאום חדשה, גורמת לבלבול ולשיתוק, שתוחלתם עלולה להיות כאוס מתמשך וחסר מוצא לטווח ארוך.¹⁹ יותר מכך, מדינת ישראל הוקמה בכדי להיות יהודית ואין לה שום הצדקה אחרת. אי הגדרתה ככזו משמיטה את בסיס הלגיטימיות שלה.

כל אזרח במדינת ישראל, בדומה לאזרחים בדמוקרטיות אחרות, יכול שתהיינה לו זיקות לאומיות נוספות, שלא ניתן להביא אותן לכלל ביטוי במדינת ישראל, ואותן יוכל לבטא במדינה אחרת. זאת בתנאי שלא ישתמע מהן חוסר נאמנות או אחריות למדינת ישראל, ובלבד שלא יתמוך באופן כלשהו בגורמים עוינים לה, הקשורים לארגונים או מדינות שאין לישראל יחסים מלאים עמן על בסיס הכרה הדדית.

¹⁷ עם זאת, אין בכך לומר כי מדינת ישראל הינה מדינה נורמטיבית ככל המדינות. לדיון נרחב ר' מאמרו של אסף שגיב שהופיע בגיליון 11 של כתב העת 'תכלת', 2001, "לא נורמלי": <http://www.tchelet.org.il/article.php?id=180>.

¹⁸ ר' מאמרה של פרופ' רות גביון שהופיע בגיליון 13 של כתב העת 'תכלת', 2002, "המדינה היהודית: הצדקה עקרונית ודמותה הרצויה": <http://www.tchelet.org.il/article.php?id=216>.

¹⁹ מדינת כל אזרחיה, ושל אזרחיה בלבד היא הגדרת לאום חדש שאינו היום בנמצא, למרות ניסיונות להמציא לאום כזה. ר' פס"ד טמרין נגד מדינת ישראל ע"א 630/70 - http://www.nevo.co.il/Psika_word/elyon/KE-1-197-L.doc

הגשמת הזהות הלאומית הערבית-פלסטינית או אחרת של אזרחי ישראל הערבים, תוכל להתממש במדינה הערבית-פלסטינית²⁰ אם וכאשר תקום²¹, או בכל מדינה ערבית אחרת²², גם אם ימשיכו להיות אזרחי מדינת ישראל. מציאות של נאמנות מלאה של אזרחים למדינתם, בעוד שהזהות הלאומית שלהם מתממשת במדינה אחרת, רווחת לא רק בין חלק מהיהודים ברחבי העולם, אלא גם בין בני עמים אחרים,²³ כולל עמי ערב.²⁴

²⁰ על פי הצהרותיהם של המנהיגים הפלסטינים, לא רק שיהודים לא יוכלו לממש את שאיפותיהם הלאומיות, אלא גם לא יוכלו להתאזרח בה או לגור בה כתושבים: <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3266431,00.html>.

²¹ בין אם במסגרת של פתרון "שתי מדינות לשני עמים", אשר גם הוא אינו מקובל בשיח הערבי-ישראלי כיום (ר' הערה 15) ובין אם במסגרות אחרות דוגמת זו המובאת במאמרו של פרופ' פאול ס' ריבנפלד:

<http://www.therightroadtopeace.com/infocenter/Heb/Riebenfeld.html>

²² את הזהות הלאומית-ערבית ו / או הדתית-איסלמית יכולים אלה שירצו בכך לממש באחת מהמדינות הערביות ו / או המוסלמיות.

²³ ר' א' יעקובסון וא' רובינשטיין, **ישראל ומשפחת העמים - מדינת לאום יהודית וזכויות האדם**, הוצאת שוקן, 2003, ע"מ 227-229.

²⁴ דוגמת הברברים במדינות צפון אפריקה, המארונים בלבנון וכן הסונים והכורדים בעירק.

"אנו קובעים" - המענה

בשעה שחלקים בחברה הישראלית קוראים תיגר על הגדרתה של מדינת ישראל כמדינה יהודית שמשטרה דמוקרטית, הגיעה העת לבסס את מעמדה של מדינת ישראל ככזו. שכן שישים שנה לאחר הקמתה, מדינת ישראל כלאה בסבך של זהויות בשל קשת רחבה של פרשנות הניתנת למונח החדש בן הכלאיים: מדינה יהודית ודמוקרטית.²⁵ העמימות בהגדרת זהותה של המדינה כמדינת העם היהודי מביאה לשסעים בתוך החברה היהודית, ומחוללת מתחים פנימיים מיותרים בקרב קבוצות אוכלוסיה שונות בחברה בישראל.

מהאמור לעיל עולה כי יש להגדיר את התכונות ההופכות את מדינת ישראל לבית הלאומי של העם היהודי. יתר על כן, לתכונות אלה יש להעניק מעמד חוקתי, זהה לכל הפחות לזה של חוקי יסוד קודמים, ולעקרונות הדמוקרטיים הנובעים מהם. מטרה זו תוכל להתגשם במסגרת חוקה עתידית, אך אין לדעת מתי זו תכונן.²⁶ לכן מוצע בזאת לחוקק באופן מיידי את חוק יסוד: בית לאומי, אשר יקבע מעמד חוקתי למדינת ישראל כבית הלאומי של העם היהודי. על חוק יסוד זה לעגן את מאפייני זהותה היחודית²⁷ במסמך יסוד, למען שמירה על אופייה כמדינה יהודית. במסגרת חוק זה יש להבטיח²⁸ מתן מעמד חוקתי לעקרונות האלה:²⁹

1. מדינת ישראל היא מדינה יהודית והבית הלאומי של העם היהודי³⁰; בה ממש העם היהודי את שאיפתו להגדרה עצמית על-פי מורשתו התרבותית וההיסטורית.
2. מדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית המכבדת את זכויות האדם³¹ ברוח עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל.
3. הלאום היהודי הינו הלאום היחיד שיכול לממש את זכויותיו הלאומיות במדינת ישראל; במדינת ישראל לא ניתן לממש שאיפות לאומיות אחרות.
4. שמה של המדינה הוא ישראל, כשמו של יעקב אבינו, הוא אבי שבטי ישראל וכשמה של ממלכת ישראל המאוחדת מתקופת התנ"ך.³²

²⁵ המושג "מדינה יהודית ודמוקרטית" מובא לראשונה בתיקון לחוק יסוד הכנסת, התשמ"ה-1985 ובפסקאות ההגבלה בחוקי היסוד משנת 1992: חוק יסוד כבוד האדם וחירותו וחוק יסוד חופש העיסוק. השימוש במושג זה הוא מיותר לכאורה. אף דמוקרטיה מערבית אחרת אינה רואה צורך להכריז את המובן מאליו: שהיא מדינה דמוקרטית.

²⁶ יעידו הניסיונות האינטנסיביים בועדת 'חוקה', חוק ומשפט' של הכנסת ה-16 והכנסת ה-17, שלא הבשילו לכדי הצעה מגובשת.

²⁷ הצעה זו עוסקת במאפייני הזהות היהודית של המדינה, ולא בהסדרים נדרשים למיעוטים בנושאים דוגמת שפה, ימי שבתון וכד'.

²⁸ אין בכונת מחברי מאמר זה להציע ניסוח משפטי עבור חוק היסוד המוצע.

²⁹ מקורם של סעיפים אלו (להוציא סעיפים 3, 4, 5, 6, 13, 14, 15, 16 ו-18) "חוקה למדינת ישראל", הצעת החוקה של

המכון לאסטרטגיה ציונית, ירושלים, 2006: http://www.knesset.gov.il/committees/heb/material/data/H18-12-2006_14-33-16_hukatmedinatrael.pdf

³⁰ כולל כאלה הרואים עצמם כבני העם היהודי אבל מגדירים את לאומיותם על פי מדינת התאזרחותם, בה אין להם זכות הגדרה עצמית לאומית כי אם זכויות אזרח בלבד.

³¹ יש להבחין בין זכויות האזרח הפרטיות לזכויות הקולקטיב הלאומי בכדי למנוע סתירה בין שיוויון זכויות האזרח הפרטיות לבין בלעדיות זכות ההגדרה העצמית הקולקטיבית. זכויות הפרט הן שוות לכל אזרחי מדינת ישראל. האזרחים היהודים מועדפים מצד זיקתם לקולקטיב היהודי, כלומר שמירת זהותם היהודית והאינטרסים הלאומיים שלהם במסגרת מדינתם. יש להפנות תשומת לב לכך שנובעות מכאן לא רק זכויות, אלא גם חובות המעוגנות בזהות היהודית, שאזרחים לא יהודים פטורים מהן.

5. מדינת ישראל תתמוך ותעודד עליית יהודים, כפי שייקבע בחוק.
6. עברית היא שפתה הרשמית של המדינה.³³
7. המנון המדינה הוא 'התקווה'; חוק ההמנון וכן חוק הסמל והדגל יהיו חלק מחוק היסוד.
8. ירושלים היא בירת ישראל ומקום מושבם של נשיא המדינה, הכנסת, הממשלה, בית המשפט העליון ומבקר המדינה.
9. הלוח העברי הוא הלוח הרשמי של המדינה.
10. ימי השבתון הם שבת ומועדי ישראל; לא יועסק עובד בימי שבתון אלא בתנאים שיקבעו בחוק.
11. יום החג הלאומי של המדינה הוא יום העצמאות, החל בה' באייר או ביום חול הסמוך לו כפי שייקבע על פי הממשלה.
12. המדינה תפעל לקיבוץ גלויות ישראל.
13. קרקעות מדינת ישראל, שייכות לעם היהודי ומוחזקות בנאמנות עבורו על ידי המדינה.³⁴
14. אדמות קק"ל הן אדמות לאום השייכות לעם היהודי וינוהלו על פי האמנה שנחתמה בין מדינת ישראל לקק"ל.³⁵
15. המדינה תפעל לחיזוק ההתיישבות היהודית תוך תמיכה בקיומן והקמתן של צורות התיישבות שונות.
16. המדינה תפעל לחזק את זיקתן של הקהילות היהודיות בעולם למדינת ישראל, הן באמצעות המוסדות הלאומיים והן באופן ישיר.
17. המדינה תפעל לשימור המורשת התרבותית וההיסטורית של העם היהודי ולטיפוחה.
18. לא תתאפשר פעילותם של מוסדות המקדמים את היותה של מדינת ישראל מדינתו של לאום נוסף או אחר וכן של מוסדות השוללים את אופיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית.
19. המשפט העברי ישמש מקור השראה לחקיקה.
20. מוסדות חינוך המשרתים ציבור יהודי ילמדו תולדות העם היהודי, מורשתו ומסורתו.
21. צה"ל מופקד על בטחון המדינה, אזורחיה, תושביה ובני העם היהודי הנתונים בצרה ושביה.

³² בשימוש המקובל כיום, 'יהודי' הוא שם העם ו-'ישראל' הוא שמה של המדינה המממשת את הזכות הלאומית של עם זה. לכן, יש חפיפה מושאית מלאה בין השם 'מדינת ישראל' לבין התואר 'מדינה יהודית', שעל כן כל אזרח במדינת ישראל הוא אזרח המדינה היהודית גם אם מצד לאומיותו או דתו הוא בן מיעוט אחר ומבחינת המדינה לא תוכר זהות שהיא ישראלית בלבד.

³³ "האמנם הערבית שפה רשמית בישראל?", עו"ד אביעד בקשי, המכון לאסטרטגיה ציונית, התשס"ט-2009.

³⁴ המערכת המשפטית בישראל תידרש לנסח חקיקה שתאפשר גם ללא יהודים להנות מקרקעות העם היהודי בצורה שלא תפגע בבעלות הלאומית על קרקעות אלה ובאינטרס הלאומי הכולל שקרקעות אלו נועדו לשרת.

³⁵ מקורם של סעיפים 14-16 במצע מפלגת 'קדימה' לבחירות לכנסת ה-18.

חוק יסוד: בית לאומי

חוק יסוד: בית לאומי ראוי שיהיה אבן הבסיס של החוקה העתידית של מדינת ישראל, אך נחיצותו אינה מאפשרת להמתין עד לכינונה של חוקה. אדרבה, חקיקת חוק זה יכולה לשמש כפריצת דרך והסרת מכשול נוסף בדרך אל יעד השגת החוקה.

מדינת ישראל היא מדינה יהודית. עובדת יסוד זו אינה עומדת בסתירה להתחייבות שהתחייבו מייסדי המדינה במגילת העצמאות, כי המדינה "תקיים שיוון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות". מדינת ישראל, מעצם היותה מדינה דמוקרטית, מחויבת להעניק לכל אזרחיה שיוויון זכויות מלא בכל האמור לזכויות אדם וזכויות אזרח. המדינה רשאית להעניק זכויות קבוצתיות לקבוצות מיעוט באוכלוסיה, אך אינה מחויבת לעשות כן.

השילוב המורכב בין מדינת ישראל כבית הלאומי של העם היהודי למיעוטים החיים בתוכה, מציב לפתחה אתגר מיוחד, שרק התמודדות נאותה עמו תאפשר הרמוניה חברתית ברת-קיימא. לאחר שדמותה של מדינת ישראל כמדינה יהודית תעוגן באמצעות חוק יסוד בית לאומי, מוצע כי מדינת ישראל תקדם הכרה רשמית מצידה בערבים בישראל כמיעוט לאומי תוך אימוץ עקרונות מתאמים מתוך אמנת המסגרת להגנה על מיעוטים לאומיים³⁶ (Framework Convention for the Protection of National Minorities), כמקור השראה להסדרים מתאימים.³⁷

³⁶ Council of Europe: Framework Convention for the Protection of National Minorities, 34 I.L.M. 351 (1995)

³⁷ בהקשר זה חשוב להביא את הערתה של רות גביון בנספח א' – מעמד המיעוטים על פי המשפט הבינלאומי לדיון בועדת החוקה של הכנסת מתאריך 30.05.2005: "עם זאת בדו"ח הרשמי המיוחד שנועד להסביר את האמנה הובהר כי אין כוונה להכיר במסגרת האמנה בזכויות קיבוציות. האמנה מכירה באפשרות הוצאה לפועל משותפת (joint exercise) של הזכויות והחירויות המנויות בה, אך זאת במובחן מההכרה בזכויות קיבוציות. צריך גם לציין כי רוב הזכויות בהן מדובר הן זכויות חירות. החובה המוטלת על המדינה היא לא למנוע מבני המיעוט לפעול לקידום תרבותם הייחודית ולשימורה."

צעדים מעשיים

בפתחו של העשור השביעי למדינת ישראל, ניצבת החברה הישראלית בפני אתגרים קיומיים מהותיים. מטרת מסמך זה היא לקרוא לחברה זו לשוב ולהתאחד סביב הכרזת העצמאות אך בנוסח בהיר. באמצעות הכרזה כדוגמת זו שהתווינו, ניתן יהיה להתחיל לצלוח את הדרך הארוכה להתמודדות עם אתגריה הקיומיים של המדינה.

נייר עמדה זה בא להכריז כי החזון היהודי-ציוני שולל באופן חד וברור את האפשרות להכיל במסגרת הבית הלאומי של העם היהודי שאיפות לאומיות אחרות. אולם, בשל התמורות שחלו בחיי החברה והמדינה בשנים האחרונות, אל לנו להסתפק בהכרזה בלבד. יש ללוות הכרזה זו בצעדים מעשיים שיחזקו את מעמדו של הבית הלאומי היהודי.

מבלי לפסול דרכי פעולה אפשריות אחרות, מוצעת בנייר עמדה זה דרך פעולה במישור החוקתי. חוקי היסוד שנחקקו מאז קום המדינה, לא נבעו ממהלך אסטרטגי-שיטתי, כחלק ממערך חוקתי כולל למדינת ישראל, כי אם נחקקו כמענה לבעיות מקומיות. לנוכח חוקי היסוד שנחקקו בשנת תשנ"ב (1992) והפרשנות הנרחבת שניתנה להם בידי שופטי בית המשפט העליון, נוצר פער משמעותי בין המצב החוקתי למצב הלאומי-חברתי, ונגרמה שחיקה מתמשכת במעמדה של מדינת ישראל כבית הלאומי של העם היהודי. חוק יסוד: בית לאומי, עשוי להחזיר את האיזון הנדרש למדינת ישראל כמדינה יהודית, שמשטרה דמוקרטית.